

Tien jaar Orgelkids – de groei van een wereldwijde beweging

Lydia Vroegindewei

In juli 2019 werd het tienjarig bestaan van het project Orgelkids gevierd met een Inspiratiedag in Amersfoort, een compositiewedstijd en een publicatie met educatieve activiteiten rond het orgel. Samen met de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en de Stichting Klinkend Erfgoed organiseerde Orgelkids een dag rond educatieve orgelprojecten. Uiteraard speelt het door Wim Janssen ontworpen Doe-orgel een belangrijke rol in de ontwikkeling van het project, maar dit artikel laat zien dat Orgelkids breder is dan dat. Er worden verschillende werkvormen en activiteiten belicht waarmee orgelcommissies en organisten naar buiten kunnen treden om een nieuw publiek aan te spreken, zowel jeugd als volwassenen.

Ontstaan

Orgelkids is in 2009 ontstaan als een website met suggesties voor educatieve projecten rondom het orgel. Lokaal werden al projecten geïnitieerd, maar een overzicht van geschikte ideeën ontbrak. Daar-in wilde ik graag voorzien, gecombineerd met het Lydia Vroegindewey Fonds, een fonds-op-naam ondergebracht bij het Prins Bernhard Cultuurfonds, zodat men voor realisatie van projecten ook een beroep kon doen op financiële ondersteuning.

Vanaf 2010 werden de eerste projecten met hulp van dit fonds gerealiseerd, zoals het project 'Muziek in een gebouw' van het Haags Orgel Kontakt (HOK) in Den Haag. Ook speciale kindervoorstellingen met orgelmuziek zoals die van Stichting Voor de wind (o.a. 'Doolhoofd') en van Ton Koopman ('Caecilia') werden financieel ondersteund uit dit fonds. De doelstelling van Orgelkids was en is: kinderen kennis laten maken met het instrument orgel, zodat ze het leren kennen en waarderen. Omdat veel orgels zich nu eenmaal in kerken bevinden en kerkbezoek minder vanzelfsprekend is geworden, moet de ontmoeting met het orgel geholpen worden. Als kinderen hierdoor later organist of orgelbouwer willen worden is dat winst, maar een kennismaking met het instrument is voor iedereen waardevol.

Doe-orgel

Vanuit het veld kwam regelmatig de vraag naar een klein orgel dat naar scholen kon worden gebracht in een gewone personenauto. Het project met het reizende orgel van Stichting Utopa (gebouwd door Reil) vereiste een aanhangwagen en dus een logistieke operatie, en was bovendien omstreeks 2010 beëindigd.

In 2012 heb ik samen met Stichting Ludens uit Oosterhout de vraag serieus opgepakt en kwamen we terecht bij Wim Janssen, gepensioneerd orgelbouwer van Verschuieren, die net een prototype van een leskist had ontwikkeld. Dit orgelbouwpakket, bestaand uit 127 onderdelen, is bedoeld om kinderen een orgel te laten bouwen en bespelen. Na gebruik kan het orgel weer worden gedemonteerd voor hergebruik.

Wim wilde een paar orgeltjes op bestelling bouwen van degelijk materiaal, een verbeterde versie

van het prototype. En zo kwam het eerste orgel in 2013 in het bezit van Orgelkids, met als doel deze orgel-leskist te gaan verhuren aan organisten en orgeldocenten voor educatieve projecten. Orgelkids werd daartoe als project ondergebracht in de nieuw opgerichte Stichting Kerkmuziek Netwerk.¹⁾ Er werd educatief materiaal bij ontwikkeld, zoals instructiekaarten met veel afbeeldingen, een instructiefilm, werkbladen en een lesbrieft voor het uitvoeren van een orgelproject in het basisonderwijs (groep 5/6/7), bestaande uit drie lessen en een eventueel kinderconcert. Plaatselijke orgelcommissies en organisten konden hiermee aan de slag. De leskist kreeg spontaan de naam 'Doe-orgel', als actieve tegenhanger van het woord 'demonstratie-orgel'. Kinderen moeten immers zelf aan de slag om het orgel te bouwen (in circa 45 minuten), voordat ze erop kunnen spelen.

Naar de scholen

Het eerste grote project vond in oktober 2013 plaats in de Bommelerwaard, waar Hugo Bakker 26 schoolklassen (circa 650 kinderen) met het orgel bezocht, gevolgd door een bezoek aan het orgel in de kerk. Ook kleinere projecten met één of enkele klassen op een school waren zeer succesvol verspreid over het land. De verslaglegging hiervan op de website en de beschikbaarheid van het materiaal trok al snel de aandacht, ook in Vlaanderen. In 2014 was Orgelkids het thema van een studiedag voor orgeldocenten, dat zo goed ontvangen werd, dat Het Orgel in Vlaanderen in mei 2015 een eigen Doe-orgel ter beschikking kreeg voor verhuur vanuit de standplaats Antwerpen.

Orgelbouwers

Voor verdere ontwikkeling van het project en een antwoord op de toenemende vraag was een samenwerking met meer orgelbouwers van belang. Gelukkig wilde Verschuieren het project ondersteunen door de bouw van meer Doe-orgels te koppelen aan de interne opleiding van jonge orgelbouwers. De bouwtekeningen van de ontwerper werden digitaal vervolmaakt en in kleine oplagen

1) Een ander bekend project van de Stichting Kerkmuziek Netwerk is Kerkliedwiki.nl, de website met informatie over kerkliederen, luistervoorbeelden en verwijzingen naar bladmuziek met bewerkingen en begeleidingen.

van vier stuks worden nu op bestelling Doe-orgels gebouwd. Bovendien is de complete set tekeningen verkrijgbaar bij Orgelkids, zodat ook zelfbouwers ermee aan de slag kunnen om hun eigen orgel te maken, alles gericht op hetzelfde doel: ervoor zorgen dat zoveel mogelijk kinderen kennis kunnen maken met het orgel.

Internationaal

De wervende kracht van het Doe-orgel op internet en sociale media leidde tot verdere internationale ontwikkelingen: de inspirerende foto's en video's van het kleine orgel en bouwende kinderen wekte de nieuwsgierigheid van organisten en muziekdocenten over de hele wereld.

De zevenjarige organist Peter Scheessele uit Oregon (USA) wilde in 2015 dolgraag het Doe-orgel naar zijn land halen. Met de stimulans van zijn ouders werden fondsen geworven en werd zijn moeder onbezoldigd managing director van de stichting Orgelkids USA.²⁾ Met financiële steun van the American Guild of Organists (AGO) konden de orgelbouwers Terry Lambert en Christo Fralick, ooit opgeleid door John Brombaugh, eind 2016 de eerste orgels voor Orgelkids USA gaan bouwen, naar de tekeningen van Wim Janssen.

In 2018 volgde de bouw van acht orgels door de Canadese orgelbouwer Létourneau voor alle regionale afdelingen van de Royal Canadian College of Organists (RCCO) in Canada. Hier werd Orgelkids-CAN opgezet als onderdeel van het strategisch plan van RCCO om te werken aan 'outreach'. De zorg over nieuwe aanwas van het organistenbestand blijkt internationaal vergelijkbaar te zijn met de situatie in Nederland. Inmiddels is Orgelkids uitgegroeid tot een internationale beweging en werken we intensief samen met projectleiders in onder andere Zweden, Duitsland, Zwitserland, Groot-Brittannië, Taiwan, China en Hongarije.

Geleerde lessen

Ook in Nederland kwamen steeds meer Doe-orgels beschikbaar. Toch is een belangrijke les van de afgelopen jaren dat het niet gaat om het bezit van een Doe-orgel, maar vooral om de ontwikke-

Het Doe-orgel heeft een omvang van twee octaven, van $c^1d^1-c^3$. Toonhoogte $a^1=440$ Hz. Het heeft twee registers met houten pijpen: open (4') en gedekt (8'). Het orgel wordt met twee handbediende balgen van wind voorzien.

Boek *Orgel in de klas*

In het najaar verschijnt het boek *Orgel in de klas* waarin een uitgebreide collectie activiteiten en werkvormen is beschreven voor het onderwijs aan verschillende leeftijdsgroepen, passend bij concrete leerdoelen voor muziek, techniek en erfgoededucatie (voor zowel primair als voorgezet onderwijs).

2) Artikel over Orgelkids USA: <https://www.voxhumana-journal.com/scheessele2018>

Cultuurmarkt 'Klinkend Erfgoed'
in de Stevenskerk van Nijmegen september 2016

De voorstelling 'Doolhoofd'
in de Martinikerk van Doesburg op 2 november 2017

ling van een goed plan voor educatie en om samenwerking. In zo'n plan passen alle verschillende facetten van het orgel: naast techniek uiteraard ook de muziek en daarnaast aandacht voor het orgel als cultureel erfgoed van stad en regio.

Met deze drie thema's en de juiste didactische uitwerking kan uitstekend aansluiting worden gevonden bij de kerndoelen van het onderwijs.³⁾ Met het lesmateriaal, de verhuur van een Doe-orgel en de lesbrieven van Orgelkids stellen we lokale orgelcommissies in staat de scholen in hun regio te bedienen met een goed educatief project. Ook de samenwerking met cultuurbemiddelaars die het aanbod voor de scholen lokaal of regionaal coördineren, is daardoor eenvoudiger.

Orgelfestivals

Een natuurlijke plek om het Doe-orgel in te zetten, al dan niet in samenwerking met de scholen, zijn uiteraard de orgelfestivals. Zo vormde het Orgelfestival in Göteborg de start van Orgelkids Zweden, en waren er orgelactiviteiten voor de jeugd tijdens de festivals in Haarlem en Alkmaar en tijdens de Rotterdamse Orgelpromenade. Orgelkids Zwitserland werd dit jaar geïntroduceerd tijdens het Fête de la Musique in Genève. Ook kunnen Doe-orgels worden gebouwd als onderdeel van het Schnitger-jaar in Groningen en in Hannover.

Culturele evenementen en festivals

Een derde invalshoek is de spontane ontmoeting tijdens een lokaal evenement, zoals een muziek- of cultuurfestival, de herdenking rond een historische gebeurtenis of een jubileum van een gebouw of orgel. Ook Open Monumentendagen zijn zeer geschikt voor orgelpromotie naar een breed publiek. Daarbij kan op vaste momenten in het programma een workshop in de kerk worden aangeboden, via intekenen vooraf of vrije inloop. Een marktkraam buiten op de cultuurmarkt biedt nog meer trefkans met passanten. Het Doe-orgel wordt door de presentatoren zelf opgebouwd, eventueel met hulp van enkele geïnteresseerden, of kan worden bespeeld. Het hoofddoel is vooral om met mensen

3) Meer informatie over kerndoelen: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/kunst-en-cultuur/cultuuronderwijs>.

in gesprek te raken en de nieuwsgierigheid te prikkelen. Ondersteunend materiaal is bij dat gesprek onmisbaar, zoals posters met orgels uit de lokale kerken, of beeldmateriaal van orgelbouw. Bedenk juist bij deze spontane kennismaking een goede vervolgactiviteit. Veel mensen met enige muzikale scholing zouden graag eens op een groot kerkorgel spelen. Biedt vouchers aan voor een introductieavond in kleine groepen of maak een arrangement met een paar losse orgel-ontdeklessen voor de liefhebber.

Enkele wereldwijde evenementen vinden ook hun weg naar Nederland en zijn geschikt om bij aan te sluiten met het Doe-orgel: zo is er het fenomeen 'Maker Faire', waar ontwerpers van apparaten hun uitvindingen presenteren aan het publiek.⁴⁾ Orgelkids USA presenteert zich daar regelmatig met succes. Het project 'Bach-in-the-subways' is erop gericht muziek van Bach op onverwachte plaatsen te laten horen, meestal omstreeks zijn geboortedag in

maart.⁵⁾ Ook hier misstaat het Doe-orgel niet, zeker nu er bewerkingen van zijn muziek beschikbaar zijn (zie hierna).

Kerkelijke activiteiten

Natuurlijk is ook de kerk zelf een uiterst geschikte plek om het orgel planmatig te promoten. Dat begint met gastvrijheid bij de klavieren, juist voor de jeugd. Maar ook veel trouwe kerkgangers kijken hun ogen uit als ze meer kunnen leren over het instrument. Bij de start van de fondsenwerving voor de restauratie van het Bätz-orgel in de Lutherse kerk in Amersfoort werd het Doe-orgel als wervend instructiemiddel ingezet. Iemand bekende: 'Nou kom ik al 70 jaar in de kerk, en ik heb nooit geweten hoe een orgel werkt. Fantastisch om dat nu te weten!'

Maar er is meer mogelijk voor orgelpromotie in eigen kring: Orgelkids ontwikkelt momenteel een educatieve orgel-escaperoom, die ook uitstekend is in te zetten als activiteit voor teambuilding, bijvoorbeeld met de kerkenraad.

4) Ook in Eindhoven vindt zo'n Maker Faire plaats. <https://makerfaire.com>

5) In Kampen neemt men deel aan dit project. <https://bachinthesubways.org>

Tune for Orgelkids

Great organ or Do-organ

[Audiologo: measure 5 - 8]

Bart Wuilmus

Man I: Prestant 8'
Man II: Bourdon 8' and Fluit 4'

Vivace

The musical score is presented in two systems. Each system consists of three staves: a grand staff (treble and bass clef) for the organ and a single staff for the flute. The first system is labeled 'Man I' and the second system is labeled 'Man II'. The music is marked 'Vivace' and features a key signature of one flat. The score is divided into measures 5 through 8, with a 4-measure rest at the beginning of each system.

Onderdelen van het Doe-orgel en de kist

Winnaars compositiewedstrijd

Categorie A - Doe-orgel solo

1. Rachel Laurin (Canada): *Ten little sketches for ten little fingers*
2. Christiaan Ingelse (Nederland): *Orgelfun*
3. Erland Hildén (Zweden): *Organ Fairy Tale: the Ant and the Grasshopper*

Categorie B - Doe-orgel ensemble

1. Anders Börjesson (Zweden): *Sonatine*
2. Denis Roosen (België): *En Garde!*
3. Aidan Plank (USA): *Orgel Blue*

Categorie C – klassiekers voor Doe-orgel

1. Anders Börjesson (Zweden): *Two Bach-Classics & Kleine Bach-Paraphrase*
2. Christiaan Ingelse (Nederland): *Gavotte uit de Franse Suite No.5 – J.S. Bach*
3. Dick Sanderman (Nederland): *Sinfonia from Cantata 156 - J.S. Bach*

Nieuwe muziek voor het Doe-orgel

Eén van de Orgelkids-jubileumactiviteiten was een internationale compositiewedstrijd. Maar liefst 48 composities, speciaal geschreven voor het Doe-orgel, werden ingestuurd door componisten uit veertien landen. Er waren drie categorieën: a. het Doe-orgel als solo-instrument, b. als ensemble-instrument en c. bewerkingen van klassiekers voor het Doe-orgel. Een internationale jury bestaande uit Wim van der Ros (Nederland, juryvoorzitter), Bart Wuilmus (België), Annegret Schönbeck (Duitsland), Fredrik Hagstedt (Zweden), Damin Spritzer (USA), Jean-Willy Kunz (Canada) en Chwen Huei Tsai en Chih-Chieh Lin (Taiwan) was unaniem over de negen winnende composities. Alle werken worden dit najaar gepubliceerd en zijn dan voor iedereen beschikbaar via de website van Orgelkids.

Tot slot: samenwerking

De meest succesvolle formules ontstaan door samenwerking. Niet elke goede musicus is immers ook een adequate netwerker. De organist kan het muzikale deel van het project ontwikkelen, de orgelvrienden eromheen helpen met de organisatie en bezoeken de scholen. Zij komen vaak uit andere (zakelijke) netwerken, hebben vele contacten, weten sponsors te interesseren en kunnen het project 'verkopen'. Orgelkids wil graag helpen met de juiste leermiddelen (naast het Doe-orgel is er ook de Fluitenkist), didactische adviezen, lesmaterialen en alles wat nodig is om educatieve orgelprojecten tot een succes te maken.

Meer informatie: www.orgelkids.nl

Foto's: Lydia Vroegindeweij

Lydia Vroegindeweij is ondernemer/uitgever. In het project Orgelkids verweeft zij als vrijwilliger haar opleiding en ervaring als onderwijzeres, vakfotograaf en ontwikkelaar van leermiddelen met haar liefhebberij orgel. Daarnaast werkt zij aan een multidisciplinaire dissertatie (theologie/musicologie) over het thema 'Troost bij Luther en Bach'.